

LM-9 Prinsippprogram

Landsmøtet i 2017 vedtok at "LM 2018 starter arbeidet med nytt prinsippprogram" og Landsmøtet i 2018 vedtok at "Tema for landsmøtet 2019 blir arbeid med nytt prinsipp-program." Arbeidsutvalg for prinsippprogramkomitéen, bestående av Iselin Nybø (leder), Tord Hustveit og Odd Einar Dørum, ble oppnevnt av landsstyret i desember 2017. Den fulltallige prinsippprogramkomitéen ble satt ned av landsstyret i mars 2018. Komitéen er ledet av Iselin Nybø, med Tord Hustveit og Odd Einar Dørum som nestledere. Andre medlemmer er Trine Noodt, Sveinung Rotevatn, Sondre Hansmark Persen (NUV), Tina Shagufta Kornmo, Torgeir Anda, Sofie Høgestøl og Alfred Bjørlo. Varamedlemmer er Ingvild Wetrhus Thorsvik, Trond Åm og Ida Gudding Johnsen. Per Magnus Finnanger Sandsmark var medlem frem til 6. desember 2018, da han trakk seg grunnet ny stilling som er uforenlig med vervet. Alfred Bjørlo trådte da inn i komitéen.

Landsstyret besluttet at behandlingen av prinsippprogrammet fordeles mellom landsmøtene i 2019 og 2020. I landsmøtet i 2019 ble de første tre kapitlene av prinsippprogrammet behandlet. Hoveddelen av programmet skal behandles av dette landsmøtet i 2020.

Som et resultat av å se hele programmet i sammenheng, både kapitlene som ble vedtatt i 2019 og de som legges frem nå, har prinsippprogramkomitéen har lagt frem en del endringsforslag til kapitlene som ble vedtatt i 2019. Hensikten er å beholde meningsinnholdet, men unngå repetisjoner og få en tekst som henger bedre sammen enn uten disse justeringene.

Det endelige forslaget til prinsippprogram ble sendt til fylkeslagene 15. januar, til behandling på fylkesårsmøtene. Endringsforslag sendes direkte inn til landsmøtet.

Struktur og endringsforslag

Dokumentet består av ti kapitler. Det skal behandles i plenumssesjoner på landsmøtet, der debatt og vedtak foregår fortløpende. Plenumssesjonene finner sted lørdag og søndag (se LM-3 Dagsorden). Det åpnes også for endringsforslag til kapittel en, to og tre, som ble vedtatt i fjor.

Endringsforslag må leveres elektronisk innen 3. mars. Skjema for elektronisk levering av endringsforslag til sak LM-9 Prinsippprogram finnes her:

<http://venstre.no/lm2020/LM-09>

Skjemaet åpnes for innsending onsdag 15. januar.

Venstres prinsippprogram

Innhold:

1: 10 liberale prinsipper

2: Venstres historiske og ideologiske tradisjon

3: Venstres samfunns mål: Frihet, fellesskap, framtid

4: En liberal rettsstat

5: Statens organisering

6: Klima og miljø

7: Velferd og helse

8: Fordeling av makt og ressurser

9: Utfordringer i vår tid for det liberale demokratiet

10: Globale utfordringer krever globale løsninger

10 liberale prinsipper

1. Frihet

Vårt mål er enkeltmenneskets frihet. Alle skal ha mulighet til å ha makten i eget liv – uavhengig av kjønn, tro, livssyn, livssituasjon og bakgrunn.

2. Ansvar

Alle har ansvar for sine egne valg. De av oss som trenger samfunnets hjelp til å leve et verdig liv, skal få det.

3. Fellesskap

Alle har ansvar for hverandre og for å sikre at kommende generasjoner har samme muligheter til frihetsutfoldelse som oss. Grunnlaget for frie liv skaper vi best ved å respektere og ta vare på naturen.

4. Rettferdighet

En fri verden kjennetegnes av rettferdighet, verdighet og muligheter for alle. Frie samfunn bygger på fellesskap og et godt sikkerhetsnett for alle. Frie samfunn er rettferdige og åpne, samt bekjemper fattigdom. Fellesskap sikrer frihet og muligheter for alle.

5. Marked

Innovasjon, frihandel og rettferdig konkurranse sikrer effektiv ressursutnyttelse og økt velstand. Misbruk av markedsrett og monopoldannelser må hindres. Arbeidstakere må sikres et vern mot utnyttelse og rett til fri fagorganisering. Innsats skal belønnes og velstand fordeles.

6. Likeverd

Det er en verdi i seg selv at mennesker er ulike og tar ulike valg. Det gode liv er ikke likt for alle. Vi skal møte annerledeshet med respekt og toleranse.

7. Livskvalitet

Liberal politikk skal ikke bare sikre materiell trygghet og velstand, men også fremme livskvalitet og menneskelig vekst. Gode liv skapes også gjennom kultur, naturopplevelser og åndsliv, frivillig arbeid og læring. Frihet forutsetter kunnskap. Alle har rett til å lære å lese, skrive og regne. Alle har rett til kunnskap og informasjon for å kunne bruke retten til å ytre seg i samfunnet.

8. Demokrati

Den liberale staten er upartisk, sterk og begrenset. Makt skal komme nedenfra. Stemmerett for alle, ytringsfrihet og organisasjonsfrihet er grunnleggende for å sikre et levende folkestyre. Politisk makt skal forankres i demokratiske institusjoner. Beslutninger skal fattes nærmest mulig den det gjelder.

9. Maktspredning

Et liberalt samfunn har fire bærebjelker: demokratiet, rettsstaten, det sivile samfunn og markedsøkonomien. Maktkonsentrasjon truer et åpent og demokratisk samfunn.

84 Maktspredning, åpne prosesser og en fri og uavhengig presse er nødvendig for å
85 hindre autoritær politikk, maktmisbruk og korrupsjon.

86 **10. Framtidstro**

87 Det liberale samfunnet er alltid underveis og åpent for bedre løsninger. Venstres
88 optimisme bunner i en sterk tillit til menneskenes skaperkraft. Vi tror på at det i
89 fellesskap er mulig å legge grunnlag for frie liv, overalt – for alle.

2. Venstres ideologiske tradisjon

Venstre er Norges sosialliberale parti og representerer den liberale idétradisjonen i norsk politikk. Vi kjemper for et samfunn der alle kan delta, uansett.

Alle skal ha mulighet til å bruke sine evner til beste for seg selv og samfunnet. Politikk skal være et utålmodig arbeid for rettferdige løsninger som gir alle mennesker frihet.

Historisk utvikling

Liberalismens grunnleggende idéer om menneskerettigheter, maktspredning og samfunnsorganisering har fått stort gjennomslag i hele verden. Samtidig viser utviklingen de siste årene både i Europa og ellers i verden at ingen kan ta et liberalt samfunn og en liberal samfunnsutvikling for gitt. En rekke konflikter og hendelser i nyere tid har vist at kampen for ytringsfrihet og andre grunnleggende rettigheter, som nettopp var liberalismens historiske begynnelse, slett ikke er over.

Den sosiale liberalismen står aldri stille, men er i stadig utvikling:

- ✓ Samfunnet forandrer seg stadig hurtigere. Kommunikasjon, teknologisk utvikling og arbeidslivets rammevilkår er knapt gjenkjennelige fra tiår til tiår. Det gjør det enda viktigere å klargjøre hvilke prinsipper som ligger til grunn for et liberalt standpunkt.
- ✓ Globaliseringen skaper behov for politikk som er universell og ikke begrenset av landegrenser.
- ✓ Menneskeskapte trusler mot livsgrunnlaget på jorden gjør det tvingende nødvendig med en radikal klima- og miljøpolitikk.

Venstre vedtar et detaljert arbeidsprogram for hver stortingsperiode som er tuftet på de grunnleggende liberale prinsippene i dette prinsippprogrammet. En sosial og kjempende liberalisme er av avgjørende betydning for fremtiden.

3. Venstres samfunnsmål: Frihet, fellesskap, framtid

Venstre tror på det myndige mennesket som utvikler seg gjennom valg og handlinger i samspill med andre. Venstre vil ha et samfunn der frie mennesker kan leve i fellesskap og respekt for hverandre.

Frihet og ansvar henger tett sammen. Et demokratisk samfunn forutsetter at folk er forpliktet overfor hverandre. Venstre vil ha et samfunn som verner om og styrker folkestyret, og der makt spres og kontrolleres.

Venstre vil sikre et samfunn der alle borgere har frihet og myndighet, kunnskap og ansvar.

Venstre vil ha et samfunn der menneskene kan leve i balanse med naturen uten å undergrave livsbetingelsene for kommende generasjoner og for naturens egenverdi og det biologiske mangfoldet.

Vi tror på forpliktende samarbeid på tvers av landegrenser for å løse de store samfunnsutfordringene. Barnekonvensjonen, Den europeiske menneskerettskonvensjonen, FN, NATO, EØS-avtalen og det europeiske samarbeidet er eksempler på dette.

Venstre vil ha et samfunn med små økonomiske og sosiale forskjeller og at personer og bedrifter bidrar til samfunnet etter evne og på en rettferdig måte. Det er en forutsetning for tillit og et velfungerende demokrati at vi bygger et samfunn med små økonomiske og sosiale forskjeller. I et slikt samfunn skal flest mulig klare seg selv, men de av oss som ikke klarer seg selv skal få hjelpen de trenger.

Venstre vil ha et samfunn med frihet til å tro, tenke og handle, og der alle har lik rett og mulighet til innflytelse, og til å nå enhver offentlig posisjon i samfunnet.

Venstre vil ha et samfunn hvor rett og frihet til å utvikle og leve med egen identitet ses på som en nødvendig og verdifull del av det moderne demokratiet. Venstre vil alltid kjempe for åpenhet, toleranse og menneskers rett til å bestemme selv når det gjelder seksualitet, kjærlighet, kjønnsidentitet og reproduktivitet. Det er kvinnen selv som avgjør i spørsmål knyttet til graviditet og abort.

Venstre vil ha et arbeidsliv bygget på trepartssamarbeidet, hvor anstendighet og åpenhet er grunnleggende.

Venstre understreker betydningen av å legge til rette for et mangfoldig og bærekraftig næringsliv. Det private næringslivet er en avgjørende bærebjelke i nasjonens velferdsutvikling. Det er en statlig oppgave å sikre gode rammevilkår, både til store, mellomstore og mindre bedrifter. Venstre vil videre arbeide for et samfunn som legger godt til rette for dem som starter og driver egen bedrift. Vi verdsetter innsatsen til dem som satser, og vil bidra til regelverk som er enkelt å

- 151 forholde seg til for mindre bedrifter. De som driver for seg selv skal også ha tilgang til
152 velferdsordningene i arbeidslivet.
- 153 Venstre vil styrke demokratiet og menneskerettighetene. Vi forkjemper åpenhet og
154 motarbeider intoleranse. Vi forsvarer mindretallets rettigheter mot flertallets
155 diktatur. Vi vil sikre fred gjennom lov og rett, både mellom mennesker og stater.
- 156 Venstre arbeider for et både økonomisk og miljømessig bærekraftig samfunn, som
157 ivaretar livsbetingelsene for kommende generasjoner.
- 158 Venstre vil ha et samfunn som legger til rette for global utvikling, uten at klima og
159 miljø blir taperne. Det forutsetter at det legges til rette for utvikling i resten av
160 verden, gjennom handel, teknologiutvikling og -deling og åpne og rettferdige
161 spilleregler.
- 162 Venstre vil ha et samfunn der den enkelte borger har reelle valgmuligheter og kan
163 bidra til bærekraftig utvikling gjennom åpen produktinformasjon.
- 164 Venstre vil ha et samfunn som bygger på et representativt demokrati der ansvarlige
165 folkevalgte tar beslutninger etter en opplyst debatt.
- 166 Venstre vil ha et samfunn som bygger på nærhetsprinsippet der beslutninger tas så
167 nær dem det gjelder som mulig. Vi må alltid vurdere om oppgavene ligger på riktig
168 sted. Det er avgjørende at lovverket, som blant annet sikrer naturmangfoldet, gjøres
169 gjeldende lokalt og regionalt når oppgaver og avgjørelser desentraliseres.
- 170 Venstre vil ha et samfunn som bygger på åpenhet på alle folkevalgte og offentlige
171 nivåer. Det skal være lett å kjenne til folkevalgtes posisjoner og stemmegivning. Den
172 politiske makten skal stilles til ansvar.
- 173 Vi vil arbeide for å utvikle velferdssamfunnet videre, slik at sosialt utenforskap
174 reduseres, både nå og i fremtiden. Det krever et samspill mellom det offentlige,
175 bedrifter og ulike fellesskap i familier, arbeidsliv, organisasjoner og lokalsamfunn. Vi
176 vil skape plass for dem av oss som har behov.
- 177 Venstre vil ha et samfunn der personlig verdighet og integritet respekteres, og der
178 målet er å sette den enkelte i stand til å klare seg selv, og der det offentlige har en
179 forpliktelse til å sikre en verdig og trygg tilværelse for alle.
- 180 Utdanning er fundamentet for deltakelse i både arbeidsliv og demokrati. Venstre vil
181 ha et samfunn der alle barn har både rett og plikt til utdanning. Muligheten til
182 utdanning skal være livet ut.
- 183 Venstre vil ha et samfunn som bygger på foreldre og foresattes ansvar for barnets
184 sosiale og kulturelle oppvekst i samspill med gode skoler og aktive lokalmiljø. Om
185 familien av ulike grunner svikter, må samfunnet påta seg ansvaret for barnets
186 omsorg og oppvekst. Samfunnet må sikre barns rettigheter og trygghet, også som
187 individer uavhengig av egen familie.

188 Venstre vil ha et samfunn der både det offentlige og private aktører respekterer
189 privatlivets fred og personlig og politisk frihet.

190 Vi er alle verdensborgere. Venstre vil arbeide for et verdenssamfunn der våre
191 sosialliberale samfunnsmål ivaretas på samme måte som i Norge. Slik vi har et felles
192 ansvar for utviklingen av vårt lokale samfunn og vårt nasjonale fellesskap, har vi et
193 felles ansvar som verdensborgere for forvaltningen av globalt miljø og ressurser,
194 menneskerettigheter, sikkerhet og velferd. Det enkelte menneske skal sikres
195 fundamentale sosiale, kulturelle og demokratiske rettigheter uansett etnisk
196 bakgrunn, kjønn, funksjonsevne, tro eller nasjonal og politisk tilhørighet. Global
197 sikkerhet og velferd oppnås gjennom samarbeid, tillit og felles løsninger på
198 grunnleggende problemer.

199 **4. En liberal rettsstat**

200 Rettsstaten er en av grunnpilarene i vårt liberale samfunn. Uavhengige domstoler
201 sikrer likhet for loven, garanterte rettigheter og alminnelig rettssikkerhet.
202 Rettsstaten setter også grenser for maktutøvelse, enten det gjelder staten,
203 organiserte interesser eller enkeltmennesker.

204 Å håndheve lov og orden og gi borgerne trygghet for liv og eiendom er blant den
205 demokratiske statens fremste oppgaver. Staten skal alene ha myndighet på dette
206 området. Det er grunnleggende i en liberal rettstat at enhver er uskyldig til det
207 motsatte er bevist, og at enhver anklaget har rett på et forsvar. Den enkelte skal føle
208 trygghet for at lovbrudd vil bli etterforsket og påtalt. Venstre vil sette ofrenes
209 situasjon sentralt i rettspleien.

210 **Frihet, trygghet og personvern**

211 Balansen mellom frihet og trygghet utfordres av misbruk av teknologi, av frykten for
212 politisk motivert terror, organisert kriminalitet og en stadig økende overvåking og
213 kontroll for å møte disse truslene.

214 Friheten har som forutsetning at hvert menneske vernes mot utilbørlig inngripen i
215 privatlivet og at det kan delta i arbeidsliv og samfunnsliv uten å føle seg kontrollert
216 eller overvåket. Derfor vil Venstre ha et sterkt personvern.

217 Den enkelte har eiendomsretten til informasjon om sine personlige forhold, og derfor
218 rett til å kontrollere andres bruk av disse opplysningene. Personlig informasjon skal
219 ikke kunne bli en handelsvare uten den enkeltes samtykke. Det offentliges behov for
220 opplysninger om personers helse, omsorgsbehov eller andre personlige forhold skal
221 være underordnet hensynet til personvernet. Slike opplysninger skal som hovedregel
222 kun innhentes med informert samtykke. Det skal være tilgang på anonyme alternativ
223 slik at det er mulig å utføre dagligdagse gjøremål uten at informasjon registreres og
224 lagres over tid.

225 **Straff**

226 Venstre vil ha en kunnskapsbasert straffepolitikk med mål om rehabilitering og å få
227 kriminelle tilbake til samfunnet. Derfor mener Venstre at straffenivået i samfunnet
228 bør fastsettes ut fra allmenn- og individualpreventive hensyn, ikke et ønske om hevn.
229 Vi ønsker at straffenivået skal senkes, redusere bruken av minstestraffer, og at
230 normalitetsprinsippet (som innebærer at domfelte i prinsippet har samme rettigheter
231 og privilegier som andre borgere) skal legges til grunn for all gjennomføring av straff.
232 Straff skal ikke brukes for å løse sosiale problemer.

233 5. Statens organisering

234 Den liberale staten er sterk, men begrenset. Makt skal deles mellom institusjoner,
235 som må kunne kontrollere og balansere hverandre. All maktutøvelse skal hvile på
236 demokratisk legitimitet, beslutninger skal fattes nærmest mulig dem de gjelder og
237 åpenhet i forvaltningen skal praktiseres på alle nivåer.

238 Den lovgivende makt

239 Stortingets ansvar er å vedta lover og budsjett, samt å kontrollere den utøvende
240 makt. Åpenheten rundt Stortingets arbeid må styrkes, blant annet gjennom innføring
241 av lobbyregister og åpne komitémøter.

242 Det norske demokratiet er representativt. Alle stemmer bør telle likt, noe som
243 innebærer at ordningen med arealfaktor og styringstillegg fjernes, men alle
244 valgdistrikter skal sikres en minsterepresentasjon. Stemmerettsalderen skal være 16
245 år. Det må bli enklere å påvirke personsammensetningen av Stortinget.

246 **Dissens** Trine Noodt ønsker følgende til erstatning for de to første setningene i
247 avsnittet over:

248 *Norge er et land med store forskjeller i areal, avstander og antall innbyggere. Det er*
249 *derfor viktig å tilgodese valgkretser med store arealer og få innbyggere med større*
250 *representasjon på Stortinget. Arealfaktor som en del av valgordningen må derfor*
251 *beholdes.*

252 Folkeavstemninger kan være hensiktsmessige i særlig viktige spørsmål av
253 konstitusjonell art, men skal kun være rådgivende. Det bør åpnes for borgerinitiativ,
254 der forslag som når et visst antall underskrifter løftes direkte inn til behandling i
255 Stortinget.

256 Den utøvende makt

257 I et liberalt demokrati skal ingen offentlige posisjoner gå i arv. Eventuell avvikling av
258 monarkiet må forankres i folkeavstemning.

259 I den offentlige forvaltning er prinsipper som åpenhet, innsyn, likebehandling og
260 forutberegnelighet avgjørende for at den enkelte borger skal kunne gjøre gjeldende
261 sine rettigheter, og beskyttes mot vilkårlig eller urimelig maktbruk.

262 Enkelte deler av statsforvaltningen må sikres større autonomi og faglig
263 uavhengighet enn andre. Dette gjelder for eksempel institusjoner som har til oppgave
264 å drive tilsynsvirksomhet, samt universitets- og høyskolesektoren.

265 Den dømmende makt

266 Alle borgere har rett til å få prøvd sin sak innen rimelig tid, og rett på en rettssikker
267 behandling i tråd med Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Prinsippet
268 om at man skal dømmes av sine likemenn sikrer legitimitet rundt enkeltavgjørelser

269 og folkelig forankring av den dømmende virksomhet. Et sterkt lekmannsinnslag må
270 derfor videreføres.

271 Domstolene må sikres full uavhengighet i sin dømmende virksomhet. Dommere på
272 alle nivåer må ha et sterkt oppsigelsesvern, og bør utnevnes av en egen
273 utnevnelseskomité der representanter oppnevnt av regjeringen ikke har flertall.

274 **Lokaldemokratiet**

275 Offentlig myndighetsutøvelse bør skje på laveste mulig effektive nivå. Kommuner og
276 fylker må være store nok til å kunne utøve reell makt og kunne skjøtte de oppgaver
277 de er satt til på en effektiv og betryggende måte. Venstre mener flere oppgaver og
278 mer makt skal flyttes til fylkene og kommunene.

279 Det lokale selvstyret bør ta sikte på å inkludere alle borgere i viktige prosesser for
280 det enkelte lokalsamfunn, også mellom valg.

6. Klima og miljø

De siste tiårene har verden gått gjennom en voldsom velstandsøkning. Aldri tidligere har vi levd lengre, hatt større materiell velstand og andelen av verdens befolkning som lever i ekstrem fattigdom falt raskere. Baksiden av denne utviklingen er økte klimagassutslipp som fører til klimaendringer og tap av biologisk mangfold. Dette er nå de største utfordringene menneskeheten står overfor og det å skape en bærekraftig utvikling er den viktigste politiske oppgaven i vår tid.

Bærekraftig vekst – sterkere virkemidler

For å løse klimakrisen mener Venstre vi må ta i bruk den kreative og skapende kraften som ligger i skjæringspunktet mellom næringslivet, politikk og teknologisk utvikling. Skal vi få til grønn vekst kreves det langt sterkere virkemidler enn i dag. Det må koste mer å forurense og natur må vernes sterkere. Når natur og miljø står i konflikt med andre interesser må samfunnet prioritere naturen.

For å begrense skadene fra klimaendringer og minimere sjansen for at oppvarmingen kommer ut av kontroll vil Venstre basere all politikk på at vi må lykkes med å begrense oppvarmingen ned mot 1,5 grader.

Samhold for klima og miljø

Klimakrisen og tapet av biologisk mangfold er internasjonale utfordringer og kan bare løses gjennom forpliktende internasjonalt samarbeid. Samarbeid og handel er med på å bygge tillitt mellom land, slik at det er lettere å påta seg mer ambisiøse klimamål, og gjennom teknologioverføring blir det lettere for alle land å nå klimamålene sine. Venstre mener rike land har et ekstra ansvar for å bidra til at utviklingsland kan nå sine mål.

7. Velferd og helse

Helse i alt vi gjør

En sosialliberal velferds- og helsepolitikk har som mål at hvert enkelt menneske, så langt det er mulig, skal ta ansvar for egen helse, og leve et aktivt og meningsfylt liv uansett alder og livssituasjon. Skole, arbeid, sosialt liv, et sterkt sivilsamfunn og aktiviteter i nærmiljøet er i seg selv helsefremmende og sykdomsbegrensende, ikke minst for å forebygge og avhjelpe psykisk sykdom, ensomhet og rusrelatert sykdom.

Helsetjenestene må organiseres med åpne og demokratiske prosesser slik at pasienter, pårørende, helsepersonell og folkevalgte har en reell påvirkningsmulighet til forbedring av tjenestene. Det offentlige helsevesenet skal bære hovedtyngden av helsehjelpen i Norge, men Venstre er positive til at det offentlige helsevesenet er utfyllt og supplert med private tilbud og tilbud i regi av ideelle organisasjoner.

Autonomi

Respekten for menneskets integritet fordrer at det er mennesket selv som fatter beslutningene om eget liv og egen kropp, så lenge det er helsemessig beslutningskompetent og fri fra ytre press. Det skal tungtveiende grunner til for å begrense denne retten.

Det betyr at vi ikke skal straffe eller forby handlinger hvor folk kun er til skade for seg selv.

Ny teknologi gir oss nye muligheter, også til å påvirke det genetiske og naturgitte. Venstre mener ny teknologi kan være virke frigjørende, og vi vil ta i bruk de nye mulighetene som bioteknologien gir oss. Det er et selvstendig gode at folk får bestemme mer over seg selv og sin kropp.

Retten til selvbestemt abort er en viktig og hardt tilkjempet rettighet. Det er kvinnen som skal bestemme om hun vil bære frem barn. For at færre kvinner skal måtte møte i abortnemd ønsker Venstre å utvide kvinners rett til selvbestemt abort.

Dissens 1 Sondre Hansmark vil erstatte siste setning med:

Venstre ønsker å sikre kvinner fri abort frem til 18. uke.

Dissens 2 Trine Noodt vil erstatte siste setning med:

Venstre ønsker å sikre kvinner fri abort frem til 12. uke.

334 **Delt innstilling**

335 *Tord Hustveit, Sveinung Rotevatn, Trine Noodt, Sondre Hansmark og Sofie Høgestøl*
336 *ønsker følgende avsnitt:*

337 Retten til å bestemme over egen kropp innebærer også retten til å avslutte sitt eget
338 liv. Venstre ønsker å åpne for eutanasi under strenge forutsetninger. Helsepersonell
339 skal kunne reservere seg.

340 *Iselin Nybø, Odd Einar Dørum, Alfred Bjørlo, Torgeir Anda og Tina Kornmo ønsker*
341 *følgende avsnitt:*

342 Respekten for menneskets integritet fordrer at det er mennesket selv som fatter
343 beslutningene om eget liv og egen kropp, så lenge det er helsemessig
344 beslutningskompetent og fri fra ytre press. Dette innebærer en rett til å avslutte
345 medisinsk behandling, også når dette medfører en fremskynding av døden.

8. Fordeling av makt og ressurser

Kunnskap er makt

Kunnskap er makt, og den skal være tilgjengelig for alle. Derfor må det være mulig å tilegne seg ulike typer kunnskap gratis, også i framtida. For Venstre er kunnskap nøkkelen til en bærekraftig utvikling av samfunnet vårt. Det er kunnskap som kan bidra til å løse klimakrisen og det er kunnskap som kan sikre at vi også har et godt velferdssamfunn i fremtiden. Da må vi ha et kunnskapssamfunn i verdensklasse. Dette krever sterk allmenndannelse i skoleløpet, for å kunne videreføre demokratiet.

Den offentlige skolen skal gi hver enkelt elev et best mulig allment kunnskapsnivå og tro på egne evner. Venstre vil styrke lærerens rolle som kunnskapsformidler med et høyt faglig nivå, og sikre gode lærere i hele landet. Private skoler skal ikke møtes med frykt og forbud, men sees på som positivt supplement. Den offentlige skolen må holde en kvalitet som gjør at de fleste foretrekker denne.

Læring er noe som skal skje gjennom hele livet. Vi som samfunn må legge til rette for at borgerne kan tilegne seg ny kunnskap, både på arbeidsplassen og ved utdanningsinstitusjoner.

Selv om utdanning og forskning målrettes mot samfunnets behov er det viktig å opprettholde den frie forskningen. Den frie forskningen er nødvendig fordi det ofte gir enestående resultater som ikke er styrt ut fra umiddelbare samfunnsbehov.

Opptopping av den offentlige forskningsinnsatsen skal skje gjennom frie bevilgninger til universiteter, høyskoler og forskningsinstitusjoner og ikke bare gjennom få, sentralstyrte, programmer.

Gode liv over hele landet

Folk skal ha makt over eget liv, uavhengig av hvor de bor. Folk skal kunne bo der de ønsker, og fellesskapet skal sikre grunnleggende tjenestetilbud over hele landet.

Sterke, livskraftige kommuner med gode, brede fagmiljøer og nok kapasitet til å arbeide aktivt med samfunnsutvikling er avgjørende for vekst og utvikling i distrikts-Norge. Statsforvaltningen må desentraliseres og samordnes bedre over hele landet. Det er viktig for å nå liberale mål om maktspredning, nærhet til ressurser og å bryte ned dagens sterke sektor-tankegang i statsapparatet – samtidig som den teknologiske utviklingen gjør det stadig enklere.

Rettferdig konkurranse

Verdier må skapes før de kan deles. En regulert markedsøkonomi med fri konkurranse legger til rette for innovasjon, nyteknik og best mulig ressursutnyttelse. Samtidig oppstår ikke verdier i et vakuum. Et velfungerende samfunn er en forutsetning for et vellykket næringsliv. Venstre ønsker derfor en markedsøkonomi som legger til rette

for fri konkurranse samtidig som det er behov for en begrenset, men sterk velferdsstat som sikrer muligheter for alle.

Norge må bli mindre opptatt av å beskytte seg mot internasjonal konkurranse og å beskytte bestående næringer mot innovasjon. Det internasjonale arbeidet for å begrense de store globale aktørenes markedsmakt må intensiveres. Venstre vil ha offensiv konkurransepolitikk og sterke konkurransetilsyn – både nasjonalt og globalt.

Hovedregelen skal være å behandle alle deler av næringslivet likt. Nødvendige støttetiltak skal alltid være utformet slik at de fremmer fellesgoder og omstilling til konkurransedyktig næringsvirksomhet.

Offentlig eierskap og statlig styring

Offentlig eierskap i næringslivet skal begrenses til vitale samfunnshensyn, som viktige kompetansemiljøer, grunnleggende infrastruktur og kontroll med energi- og naturressurser og strategisk landeiendom. Den offentlige eierandelen i slike selskap skal ikke være høyere enn det som er nødvendig for å ivareta formålet.

Beslutninger i offentlig sektor som har store konsekvenser for lokalsamfunn bør fattes av folkevalgte som er demokratisk valgte og som har ansvar for helheten.

Ulikhet og arbeidsliv

Arbeidslivet er i stor endring. Endringene er drevet av teknologiske nyvinninger, digitalisering, en åpnere økonomi og globalisering. Venstre er positiv til disse endringene. Samtidig er det nødvendig med tiltak for å unngå at nye måter å organisere bedrifter og arbeid på fører til sosial dumping, svart arbeid og annen arbeidskriminalitet.

Innflytelse over eget liv

I et sosialliberalt samfunn skal enkeltmennesket ha størst mulig innflytelse over eget liv. Det forutsetter politisk og økonomisk frihet gjennom klare rettigheter. Venstre vil ha løsninger som lovfestet minstelønn og negativ inntektsbeskatning som skal sikre alle en anstendig inntekt. Der det er behov vil vi ha allmenngjøring av tariffavtaler. Det er samtidig viktig å holde fast på arbeidslinjen. Med økende levealder er det nødvendig å øke pensjonsalderen og stimulere folk til å stå lenger i arbeid.

Trepartssamarbeid

Venstre la grunnlaget for trepartssamarbeidet og vil styrke dette som fundamentet for et godt arbeidsliv. Vi ønsker sterke og uavhengige fagorganisasjoner og arbeidsgiverorganisasjoner for å sikre medbestemmelse og rettferdighet i arbeidslivet

416 *Grønn og bærekraftig skatt*

417 Venstre vil ha et skattesystem som sørger for at folk velger grønt, som fordeler
418 skattebyrden på en rettferdig måte, som bidrar til nødvendig omfordeling og som
419 ikke unødig hemmer verdiskapning. Brede skattegrunnlag og lave satser sørger for at
420 ulempene fra skatter blir minst mulig. Eksempler på dette er å vri skatten i retning
421 eiendom og grunnrente.

422 **Dissens** *Trine Noodt vil stryke siste setning*

9. utfordringer i vår tid for det liberale demokratiet

Demokrati og frihet kan aldri tas som en selvfølge, men må kjempes for på nytt og på nytt. Det er folkets og politikernes ansvar. Samfunnets institusjoner må garantere for rettferdighet og rettssikkerhet. De skal motvirke maktmisbruk, overgrep og undertrykkelse – alle steder og på alle nivåer. Det liberale samfunnssystem er det beste grunnlaget for denne kampen, fordi det bygger på den enkeltes frihet og ansvar, og på maktbalanse og maktspredning som sentrale prinsipper.

Uavhengige institusjoner

For å sikre demokratiet gode vekstvilkår og for å hindre at illiberale krefter vokser frem må domstoler, akademiske institusjoner og mediene sikres uavhengighet og gode vilkår. Særlig er dette viktig i en tid hvor desinformasjon spres raskt gjennom digitale kanaler og det oppleves vanskelig å skille mellom det som er reelle nyheter og det som er falsk informasjon. Akademisk frihet og åpenhet rundt offentlig finansierte forskningsresultater er et viktig demokratisk prinsipp som sikrer allmenheten tilgang til viktig informasjon. Mediene har en nøkkelrolle i å spre informasjon og drive kildekritikk for å sikre en opplyst befolkning.

Digitaliseringens utfordringer

Digitaliseringens muligheter gir nye utfordringer som registrering og bruk av personlige opplysninger og informasjon som helsedata, fingeravtrykk og biometriske data. I et liberalt samfunn er det grunnleggende at hver enkelt eier sine egne data og selv bestemmer hvem som skal få tilgang til disse. Det er derfor viktig at det offentlige lager lover og regler som ivaretar hver enkelts rett på dette området og at det offentlige selv ikke samler inn og lagrer slike data utover det som er strengt nødvendig og forholdsmessig.

Livssyns åpne samfunn

Tro og livssyn er dypt personlig, og samfunnet skal sikre og ivareta full trosfrihet. Staten og andre offentlige institusjoner skal være upartiske og ikke knyttes til en bestemt religion, men en livssynsnøytral stat betyr ikke et sekulært samfunn. Det norske samfunn er preget av kristne og humanistiske tradisjoner. Religion og livssyn har en selvsagt plass i det offentlige rom, og staten må bidra med finansieringsordninger som ivaretar prinsippet om likebehandling.

Dissens Sondre Hansmark vil stryke setningen «Det norske samfunn er preget av kristne og humanistiske tradisjoner.»

Fravær av diskriminering

I et liberalt demokrati skal alle kunne være seg selv og leve det livet de selv ønsker. Det er majoritetens oppgave å sørge for at minoriteter blir godt ivaretatt og får utfolde seg.

460 Det er i tråd med grunnleggende liberale verdier at alle skal kunne leve åpent med
461 sitt kjønnsuttrykk og sin seksuelle orientering. Venstre vil innføre en tredje
462 kjønnskategori.

463 **Sivilsamfunnets organisering**

464 Et sivilsamfunn og kulturliv bygget på ytringsfrihet og toleranse gir dannelse og en
465 opplyst offentlighet. Sivilsamfunnet er en viktig del av demokratiet og det
466 samfunnsbyggende fellesskap. Frivillige organisasjoner må sikres muligheter til egne
467 inntekter. Offentlige støtteordninger må støtte opp under organisasjonenes frihet og
468 uavhengighet og ikke bidra til å byråkratisere dem. De politiske partiene skal være
469 uavhengige talerør for borgere som deler deres politiske og verdimessige grunnlag.

470 **Ytringsfrihet**

471 For en liberaler henger troen på den frie og åpne debatten sammen med vårt syn på
472 mennesket som et ansvarlig og rasjonelt vesen. For oss er det helt grunnleggende at
473 alle mennesker har rett til å ytre seg og søke oppslutning for sine standpunkter.
474 Retten til å ytre seg skal ikke begrenses, men møtes med andres ytringer, fakta,
475 kunnskap og konkurrerende idéer. Å ha rett til å ytre hva man vil, er imidlertid ikke
476 det samme som å ha rett til å motta offentlige tilskudd. Venstre mener at
477 organisasjoner som oppfordrer til vold og hat ikke skal motta støtte fra det
478 offentlige.

10. Globale utfordringer krever globale løsninger

Vi er alle verdensborgere. De liberale ideene kjenner ingen landegrenser. Markedsøkonomien og tilhørende institusjoner er en nødvendig forutsetning for bærekraftig og grønn utvikling for alle. Når markedsøkonomien og de politiske utfordringene blir globale, må det liberale samfunnssystemet følge etter. Også globale institusjoner må kunne svare overfor borgerne. Liberale rettsstatsprinsipper og menneskerettighetene har universell gyldighet.

Autoritære regimer, illiberale og anti-demokratiske bevegelser er en trussel mot menneskenes frihet og verdighet. Kampen mot alle former for diktatur og autoritær ensretting er en fundamental, liberal oppgave. Denne kampen kan aldri vinnes om den føres i strid med liberale prinsipper eller folkeretten.

Det sivile samfunn spiller en avgjørende rolle i utviklingen av en global offentlighet og i kampen for en demokratisk og human utvikling.

Økonomisk utvikling og verdighet for alle

Venstres politikk må ta utgangspunkt i de menneskene som er lengst fra frihet, rettferdighet og et godt liv.

Venstre vil ha en verden som innfrir FNs bærekraftsmål. Dette krever forpliktende, global politikk for bedre handelsavtaler og bedre bistand. Det er nødvendig med sterkere politisk styring på globalt nivå. FN og internasjonale institusjoner må gis den legitimitet og styrke som er nødvendig for dette formålet.

Menneskenes rett til medbestemmelse og frihet

Venstre vil styrke den globale kampen for demokrati, uavhengige domstoler, fri og uavhengig forskning og kritisk journalistikk. Denne kampen må føres gjennom dialog, respekt for forskjeller, og politisk og økonomisk støtte til liberale krefter. Arbeidet for liberale og demokratiske prinsipper må føres gjennom multilaterale institusjoner med demokratisk legitimitet.

I det globale samfunnet må det finnes institusjoner som forplikter, håndhever rettsprinsipper og sanksjonerer brudd på menneskerettigheter. Dødsstraff og tortur kan aldri aksepteres, og det enkelte menneske må kunne stilles ansvar for overgrep, også når statene ikke følger opp sitt straffeansvar.

Mennesker har alltid vært på vandring. Retten til å søke lykken for seg selv og sine skal ikke begrenses av hvor i verden man er født. Venstre har et grunnleggende positivt syn på et mangfoldig samfunn hvor folk kommer fra forskjellige kulturer, men likevel respekterer noen sentrale institusjoner.

Det er et liberalt ansvar å ta vare på folk som må flykte fra krig, nød og elendighet. Norge skal være en trygg havn for mennesker som trenger det. Venstre vil verne om

515 retten til å søke asyl, og mener at vernet mot retur skal være absolutt hvis personen
516 står i fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen nedverdiggende behandling
517 og straff.

518 En trygg og rettferdig verden

519 Overalt blir sikkerheten påvirket av hendelser og utvikling i andre deler av verden.
520 Det er i alles interesse å forebygge terrorisme, løse væpnede konflikter og utrydde
521 pandemier. Borgernes sikkerhet og grunnleggende demokratiske rettigheter krever
522 også kunnskap og reguleringer for at teknologiske framskritt og muligheter ikke skal
523 føre til masseovervåking.

524 Venstres kamp er en kamp mot isolasjonisme og snever nasjonalisme, og vi støtter
525 normen om at en stat ikke har krav på full suverenitet når den ikke beskytter sin
526 befolkning eller ikke ivaretar sine internasjonale forpliktelser. Venstre mener at det
527 skal tungtveiende argumenter til for at intervensjoner som ikke er sanksjonert i FNs
528 sikkerhetsråd, kan rettferdiggjøres.

529 NATO er grunnpilaren for å forsvare Norges grunnleggende sikkerhetsinteresser, men
530 også økonomiske og politiske tiltak må til for å forebygge globale trusler. Venstre vil
531 basere det norske forsvaret på verneplikt.

532 På nytt må det arbeides for atomnedrustning, ikke-spredning av
533 masseødelegglesesvåpen og kontroll av autonome våpensystemer.

534 Arbeidet for trygghet handler om mer enn militær sikkerhet. For å sikre et trygt
535 verdenssamfunn, krever det en tillit til de institusjonene som er satt til å forvalte
536 tryggheten. Korrupsjon undergraver enkeltstater, regioner og internasjonal handel.
537 Kamp mot korrupsjon er derfor nødvendig både i enkeltstater, i regionalt samarbeid
538 og i bredt internasjonalt samarbeid.

539 Venstre vil arbeide internasjonalt for å beskatte globale selskaper som unndrar
540 beskatning i det landet der aktiviteten eller salget er. Lykkes ikke dette er vi åpne for
541 ensidige nasjonale tiltak.

542 De politiske skillelinjene i Europa går ikke bare mellom høyre- og venstresiden. Det er
543 også tydelige konflikter mellom krefter som ønsker mer internasjonalt samarbeid og
544 krefter som ønsker en mer isolasjonistisk politikk. Venstre er grunnleggende positiv
545 til internasjonalt samarbeid. Vår tids største utfordringer er knyttet til klima og miljø,
546 migrasjon og fattigdom. Disse utfordringene må løses i samarbeid med andre land.
547 Bare gjennom internasjonalt samarbeid kan vi forebygge krig og konflikt og skape
548 fred.

549 EØS-avtalen er Norges viktigste avtale og sikrer fri bevegelse av personer, varer,
550 tjenester og kapital i Europa. Den gir norske bedrifter adgang til verdens største
551 økonomi.

552 Venstre mener at EØS-avtalen har tjent Norge godt, men ønsker på sikt å delta i de
553 demokratiske institusjonene i EU gjennom et EU-medlemskap, der det lages gode
554 løsninger for fiskeri og landbruk og tas en separat vurdering av eventuell inntreden i
555 eurosonen. Medlemskapet må avgjøres etter folkeavstemming og Venstres
556 folkevalgte skal respektere resultatet.

557 **Dissens** Odd Einar Dørum, Trine Noodt, Torgeir Anda og Tina Kornmo ønsker
558 følgende til erstatning for siste avsnitt:

559 *Norge har så langt valgt å regulere sitt samarbeid med EU gjennom EØS-avtalen,*
560 *som har tjent Norge godt. Venstre mener at et eventuelt norsk EU-medlemskap skal*
561 *avgjøres etter folkeavstemning og Venstres folkevalgte skal respektere resultatet.*